

La capella de Santa Caterina

DE LA CAPELLA I ELS ALTARS

Abans de l'any trenta-sis l'aspecte de la capella presentava un conjunt general descuidat i bigarrat en les seves instal·lacions dels altars. Estaven muntats mitjançant una barreja de diferents estils. Columnes salomòniques, quadres de magistral pintura entre restes de plafons i capçaleres barroques **apuntalats** de qualsevol manera ornamentats amb angelets alats, alguns sobresortint el seu caparró rosat entre les dues ales daurades i que ja mai més retrobarem.

D'aquelles enfilades de cames, braços, cors i ronyons, fins caps enters de cera, pentjats per les parets a manera de botifarrer.

Les crosses i aquelles bosses misterioses, brutes pel fum, amb cintes i llaços descolorits que tantes vegades ens preguntàvem pel seu contingut. Es coneix que abans no n'hi havia prou amb portar-li un ciri a Santa Caterina. L'ofrena tenia de fer-se anatòmica o bé amb ex-vot. D'aquells ex-vots, que les parets estaven plenes, petits plafonets de fusta on el retrat ens reflexava molt bé un cúmul d'accidents caigudes, temporals en mar, passades de carro o tartana damunt el cos d'un marrec, i tants i tants d'altres.

De petits, els nostres avis davant dels ex-vots, ens els mostraven recordant els fets. Aquell deien, assenyalant amb el bastó una caiguda de carro, era l'avi de fulano, un amic de la seva infantesa que tenia l'honor de figurar-hi el seu avantpassat. Una colla de velles s'hi acostaven i aleshores els comentaris que es feien eren llargs. Sortien coneguts d'Ullà, Bellcaire i de tota la rodalia entre els tullits plasmats en els quadrets, i fins i tot reconeixien i si no n'hi havia prou, suposaven, les persones relacionades amb la carnisseria de les parets.

L'indumentària de les vestidures pintades, la forma de l'embarcació, l'abarrocat del conjunt i forma dels quadrets ens donaven fé de l'antiguetat del miracle.

Aquells famosos pintors de miracles, saberen plasmar, si bé ingenuament, la majoria d'aquells, el fet amb una gran destresa i mà mestre.

Aquells ous d'estructura que penjaven de diferents llocs, espines de peixos monstruosos, una mandíbula de balena, corals que en un dia foren blancs o vermells penjaven les branques plenes del sutge dels ciris cremats.

Quin poble aquell, que de llunyanes terres, coralant lluny de l'Estartit o de l'Escala, de l'altre cap de mar, recordant la llar amb nostàlgia, i que al trobar-se en un tropell feien cap a invocar a la seva Santa; i a l'arribada a la llar pujar al santuari per a fer-li ofrena de la seva fe.

Ens deien els vells de la Vila que del seu record estava la major part del sostre ple de vaixells, lenys, carabel·les, llaguts i barques del bou, amb els seus cordams de fines lligades i veles desplegades com si naveguessin en un imaginari mar que per celatge tenien els àngels, núvols i els sants i santes pintats en aquelles voltes.

Una temporada de vaques flaques va fer que fossin venuts per cobri-ne altres despeses.

Quan entràvem per la porta de la placeta, a la nau de la dreta es trobava un majestuós altar barroc tirant a plateresc de grans dimensions i ampla taula. Les seves columnes solomòniques que s'enfilaven cap a la cornisa de dalt emmarcaven la figura de dos sants, els Metges Cosme i Damià. Era el més ben conservat de la capella i el seu conjunt artístic de bon gust.

Seguit d'aquest, cap a l'altar major i dintre d'un marc de dues columnes descolorides, sostingut per uns escalons corcats i mig desfets, es trobava un meravellós retaule gòtic català de l'escola de Jaume Serra representant la Mare de Déu de la Llet. Formaria part d'algun altar gòtic que la febre del mil set-cents va arrasar tota la capella dels elements anteriors arraconant vells altars per introduir-hi els del renaixement.

El que no comprenem, sempre per falta de documentació, és com una capella mimada i dotada de béns de tota mena, tingués aquells altars tant abandonats com si fossin aprofitats d'altres esglésies i els seus montants i estructures que aguantaven els quadres i retaules. Tal vegada amb alguna invasió o guerra el vandalisme hi féu petjada i es fes la seva restauració a corre-cuita.

El quadre gòtic, únic exponent que li quedava a Torroella d'aquella pintura, fou igualment venut per arreglar pegats de la casa.

Rellegint els vells EMPORION que editaren aquells torroellencs, amb una febre de patriotisme català, d'exaltació de la cultura, de l'art i del teatre, amb una crítica constructiva que ens fa pensar amb uns esperits

cultes i per damunt d'una ignorància palesament arrelada al terrós. Catalanistes liberals, artistes de la ploma i de la poesia, enamorats de Torroella, algun d'ells formava part de l'administració de l'ermita i de l'ajuntament, és incomprendible permetessin aquells desordres artístics de la capella, amb la pèrdua de valors pictòrics i arquitectònics, els que recordem nosaltres, però quants d'altres se'n perderen i que desconeixem!

Ja deia Sabat «—Si no fos per tanta hisenda, tal vegada seria millor governada—».

En el fons d'aquesta nau arramblat a la paret n'hi havia un altre, un model neoclàssic dels pintats marmolencs amb una imatge de la Santa, d'aquelles d'Olot.

Fa poc es desferen els seus restes deixant-li una «hornacina» amb un fons blau estrellat que és tot un poema.

A la nau de l'altre costat, l'esquerra, estaven igualment els restes de columnes i capçaleres que emmarcaven un cambril del venerat Sant Baldiri. En tenim un record llunyà de la seva imatge, però si que en els graons damunt la taula de l'altar una profusió d'angelets barrocs i figuretes que provenien d'altres altars desapareguts, amb sacres de marcs de llauna creus i pitxers que hi estaven repartits com a cal antiquari.

En aquell lloc hi estava antigament el retaule donat per la casa Fuster de Torroella on hi estaven representades les seves armes. Pertaneixeria a aquest el retaule de la Mare de Déu de la Llet...?

Al costat estaven els restes del retaule dels Dolors. Altra volta unes columnes aplanades fent de doble marc a un quadre que representava Sant Nicolau de Tolentí, tercer patró de Torroella.

Era curiosa aquesta pintura ja que era la figura del Sant, estaven plasmes les Maures amb l'Estartit i la seva costa, destacant les Medes i un vaixell dins la mar. Una població murada que podria ésser Torroella. Ignorem si fou cremat quan la guerra o resta en alguna col·lecció particular. En el fons i contra la paret que tanca la volta un altre altar que en part avui es conserva amb passatges de la Sagrada Família pintat de gris i sense acabar, ostentava una petita imatge de la Verge Maria, que encara es conserva.

Com hem dit, tots ells en els seus escalons estaven materialment abarroats de petites imatges, àngels i els ornaments generals de la taula. Els seus frontals amb marc de fusta daurat tenien per fons teles pintades i algunes brodades.

Entre l'altar amb el quadre de Sant Nicolau i aquest últim del fons penjat a la paret amb uns claus de ferro que havien destrossat la tela i la

pintura, s'hi trobava una mostra del pintor Jaume Cabrera, del segle quinzè, que formava part del retaule dels Dolors. Menys mal que es va salvar aquesta tela i que no sabem com es troba avui en el Museu Diocesà de Girona.

Era tota aquesta baluerna, un barrejament d'art i despulles d'altars i retaules, si bé no deixaven de tenir el seu encant. A part el mal gust en les seves instal·lacions podia esbargir-se l'esperit al contemplar tres peces de pintura catalana dignes del millor museu i algunes petites imatges barroques de la més fina talla.

L'ALTAR MAJOR

El millor retaule conservat, en aquella època, era l'altar Major. En el fons de la nau central aixecaren aquest i tot ell és un component exaltant passatges i martiri de la vida de la Santa.

Es l'única peça barroca que li queda a Torroella salvada de la febre destructora. D'aquells altars barrocs de la Vila, el de l'església dels Dolors i el del Roser de la parròquia i altres de menys importància, ens donaven fe d'aquell moviment artístic que hi hagué a la Vila a principi de mil set-cents en que fou portat a cap igualment, l'acabament del de Santa Caterina.

Com hem dit els seus plafons i capellets són un exponent de la seva vida i martiri. La disposició dels mateixos, columnes, pilans i compartiments amb cornises classicistes és una colossal barreja on la flora hi campeja per tot arreu. Pàmpols i pinjolls de raïms, flors, semblen roses que amb troncs i fulles s'enfilen per les columnades, empotrades entre els plafons i les fulles d'acant tanquen i lliguen els diferents conjunts.

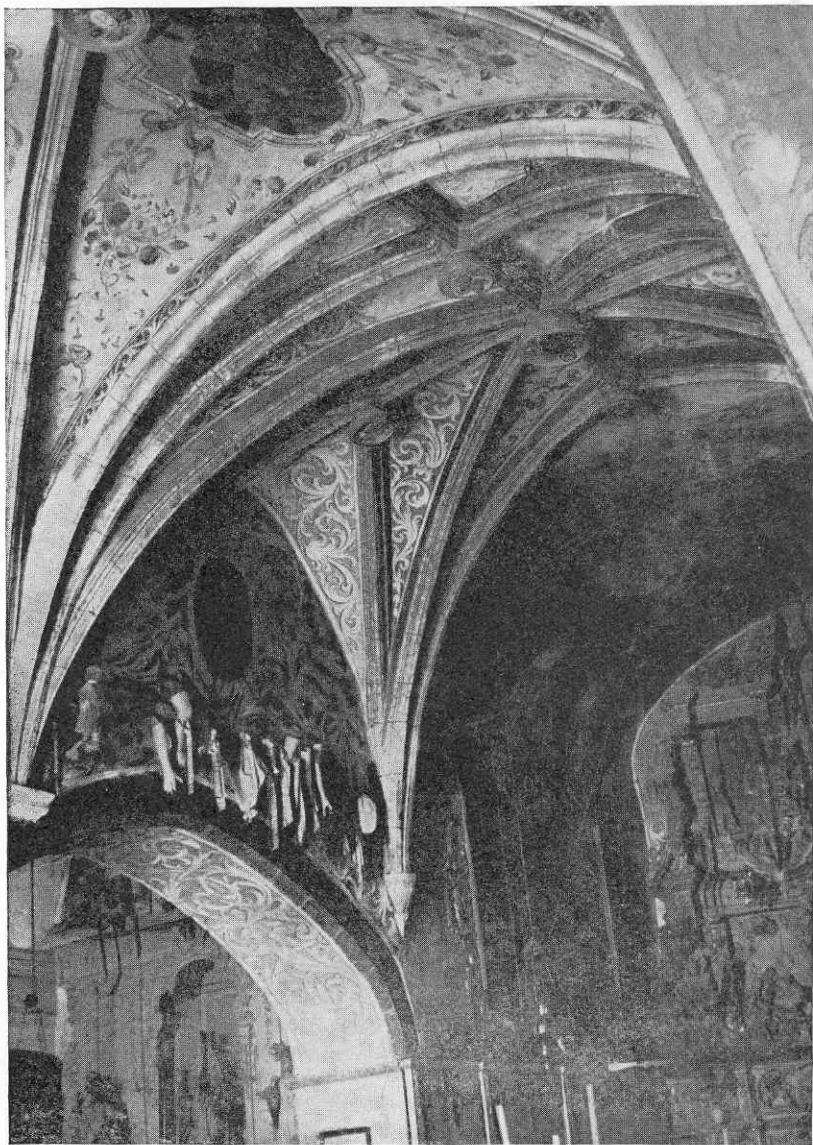
El seu acabat tant els daurats com els perfils, és barroer puix no tenen comparança malauradament amb els que es vestiren dintre de les esglésies de la Vila.

Aquest conjunt que emmarca els plafons esculturats repartits al costat, capçalera i damunt de la taula de l'altar, fan ressaltar sobresortint la fúrcula on s'hi troba venerada la imatge de la Santa.

Aquest petit camaril amb un dosser que destaca amb gràcia de tot el retaule amb un gust clàssic, és de fines línies i acabat, en el que uns arquets li embelleixen al mateix temps la seva estructura barroca.

La peanya, de la qual en falta una bona part, ja que per la petitesa de la vella imatge fou necessari aplicar-n'hi una de doble reposa sobre els plafons inferiors com si fos tot aquest conjunt d'una mà diferent del constructor del retaule.

En els laterals, al costat de l'altar, amb les polseres i basaments junt a les parets que emmarquen tot el conjunt estan igualment decorats amb talles florals.

Aspecte de l'interior de la capella de Santa Caterina a l'any 1925

En el centre, sobre les corresponents cornises d'estructura clàssica, es trobaven quatre àngels amb armadures de guerrer i majestuosos ales sostinent un canelobre dirigint-lo vers el camaril central.

Aquests no sabem si foren cremats o tal vegada venuts per l'ermità en els anys de guerra quan la casa va quedar sota el seu govern i arbitri. Quatre de més petits per damunt dels anteriors amb altra cornisa d'igual forma si bé més reduïda, es trobaven en actitud il·luminant el camaril. Aquests varen desaparèixer més tard. Tingué d'ésser pels anys quaranta.

La seva talla clàssica barroca era perfectament acabada i molt fina en tots els seus detalls. N'havem pogut guardar unes fotografies d'arxiu.

Els daurats ja no són tals puix el fum i les neteges barroeres que s'hi han fet han contribuït a donar-li una patina de clara d'ou rovellat.

Els plafons on es presenta amb belles escultures la vida de la Santa, estan repartits en aquest retaule però sense seguir un ordre determinat.

Damunt l'escalonada de l'altar i dintre petits ninxols vorejats de fulles d'acant, es troben, a la dreta la Santa donzella escoltant a un jai o frare i amb una vella a l'altre costat. La posició de les talles, assegurades en cadires i amb un finestral al fons ens dóna tot un conjunt casolà de l'època en què fou compost.

El del centre en el mateix nivell, el seu martiri, trobant-se la Santa entremig del foc amb les flames separades per no danyar-la i la roda és trencada. Les figures dels soldats i l'Emperador amb actitud astorada, la contemplen.

Dintre aquest mateix conjunt i pel costat esquerre amb igual plafó, ens representa l'artista, la seva decapitació. La Santa agenollada amb el cap caigut a terra i el butxí i els soldats hi són igualment representats.

En els plafons centrals l'artista empara una composició de millor perspectiva amb escultura completa al primer terme i el grup, persones i testes, omplen el fons en profunditat. A la dreta, la donzella discutint davant l'Emperador. Aquella amb un gest arrogant i aquest sobre un tron amb dossier i una multitud que l'escolta.

En el costat oposat i guardant la mateixa perspectiva esculturada es troba en primer terme, sobresortint del plafó, la Verge Maria amb Jesús nen damunt els seus genolls, que allarga les mans vers la donzella. Aquesta és presentada per tres àngels i entre núvols i un quart àngel que treu el cap, formen el fons.

En els plafons damunt d'aquests, a la dreta, ens presenta l'artista la flagel·lació de la donzella per un grup d'esbirros en l'actitud d'assotar-la i en

el de l'esquerra el seu empresonament. En aquest plafó cal destacar la posició de la donzella en el dret com la dels dos soldats a l'esquerra, l'un en l'actitud de dormir i l'altre en el de vigilar que es dona més importància en aquestes escultures de primer terme i el fons quasi aplanat per les figures soldats i torre murada.

Per damunt del camaril i en el centre del cimbori rematat per un àngel amb una trompeta a les mans i que enclou tot el conjunt del retaule, s'hi troba l'últim plafó. Els àngels s'emporten el cos de la donzella cap al cel, essent aquestes figures molt més sobresortides que les restants dels altres passatges.

La perspectiva de tot el conjunt escultòric, queda determinada segons l'altura i posició en els diferents estatges del retaule.

Les dels ninxos d'abaix, petites figures però d'una formació quasi completament sortida del seu fons. Les del centre molt més grans donant ampli relleu i importància a les del primer terme. En canvi les del damunt és tot escultura sense fons, essent totes sobresortides per a la seva millor contemplació des de el nivell baix del retaule i de l'altar.

Dintre l'«hornacina» es troben escultrats el bust de dues dones una a cada costat, un tipus de matrones mofletudes i ambdues molt semblants com si de germanes es tractés.

Dalt de tot a la capçalera i dintre dos petits plafons es troben igualment altres dos busts de dues dones. Per la gran fumera que tot omplena ens és impossible determinar si les seves semblances corresponen amb les de la furúncula.

En les polseres de cada costat del retaule junt a les parets laterals, es troben esculpits a l'esquerra la cara d'un home i en el contrari la d'una dona. Se'ns deia si és que foren l'escultor i la seva muller i les figures de les altres matrones les que costejaren la seva construcció.

Una altra incògnita trobem en els dos plafons que es troben per sobre els escalons de la taula de l'altar. Les cares escultrades d'un home barbut a l'esquerra i la d'una dona a la dreta si bé aquests porten una aureola amb raigs i cercle daurat a manera dels sants. Qui són? Es impossible esbrinar-ho. Tal vegada surti algun dia un paper o el contracte amb l'artista que va fabricar el retaule.

La taula en què tots els altres eren fets de fusta, en aquest, es va respectar el de pedra i obra que tal vegada pertaneixia al primitiu i en el que podria ésser hi fossin clavades les rajoles valencianes amb les emblemes de la Santa a manera de frontal, cosa que era molt corrent en la seva època.

Avui s'hi troba un frontal emmarcat de fusta i tela pintada siguent fixat barroerament.

El pis està enrajolat amb el mateix tipus i mides de les rajoles descrites, vidriades, si bé la seva pintura és blanc enfaixades amb verd en la seva diagonal, igualment molt en ús en el segle quinzè.

DE LA PRIMITIVA IMATGE

«Es tan bella i tan galan, que no apar sia feta de persones humanes» ens diu Sabat en el seu llibre.

Vertaderament era una bella mostra gòtica de transició de finals del segle tretzè. Ens diu que ell havia rebuscat papers i documents per esbrinar el qui l'havia feta i que tot fou infruïtós. També ens repeteix que els vells de Torroella mantenien la troballa a la cova de sota la capelleta, que ell de petit hi havia entrat diferents vegades si bé l'escriure el seu manuscrit estava tapiada deixant un finestró amb reixat de ferro.

Com havíem dit anteriorment no sabem si ja hi era venerada a l'antiga capella o si bé els frares quan hi vingueren li varen introduir. Suposem aquesta última versió que ja fóra inverossímil que una escultura de semblant categoria en el seu temps es trobés en una abandonada capella a la Vall.

Era una petita imatge d'uns 70 ó 80 cms. d'altura amb el seu peu. D'alabastre amb les vestidures policromades si bé plenes de fum i que les neteges barroeres n'havien fet perdre bona part.

Estava trencada pel tors, tal vegada caigué i se'n despreguè la roda que portava esculpida en el costat dret, la qual es va perdre i no tenim notícia fos guardada.

Una petita corona i palma feta de llauna, que és la que va posar-li en Rafel Bou quan en va treure una fotografia. Es l'únic testimoni que en tenim d'aquella.

Segurament que les de plata i perles que ens parla Sabat ja no n'hi hauria cap.

En el juliol del trenta-sis es presentaren a la capella quatre vailets a «fer feina». Començaren per destrossar-la tirant els trossos al defora a la placeta. Trencaren algunes imatges i destrossaren algun altar, si bé l'ermità que aleshores habitava la casa, els pregà que no desfessin res més, ja que tot allò fóra el seu negoci per un altre dia. Aquells accediren i més tard quan la febre de la fosa de campanes arribà a Torroella, desmontaren la de la capella anant a parar al gresol.

Més tard, com la cosa anava per llarg, l'home per no tenir de sortir al bosc o a la muntanya per a fer llenya, segons ens explicà més tard es va

dedicar a cremar altars i a tirar dels ex-vots. No sabem si molts d'ells se'ls va vendre, ja que més endavant i durant la guerra corrien els antiquaris per les esglésies espoliades, arrambant amb el que podien.

Ja mai en pogueren treure res en clar, ell s'aferrà en què ho cremava a l'hivern per a no tenir de sortir a fora a cercar llenya.

LES PINTURES

Es probable que la decoració pictòrica de la capella en els seus sostres datés d'aquell mil set-cents dos, quan es va renovar l'altar major i a Torroella una època pròspera engrandia la Vila renovant les velles cases i a les capelles del Dolors, de Sant Antoni i de l'església parroquial se'ls dotava de magnífics retaules barrocs.

A l'altar major i sobre la capçalera del retaule, un fresc ens mostra a la Trinitat coronant a la Verge Maria i a les arcades dels costats, una munió de sants a la dreta i de santes al contrari, amb Santa Caterina davant d'aquelles.

Les cares allargades d'algunes figures ens feien pensar com si l'artista fos un imitador del Greco i que amb els pinzells volgués copsar-los-hi una semblança.

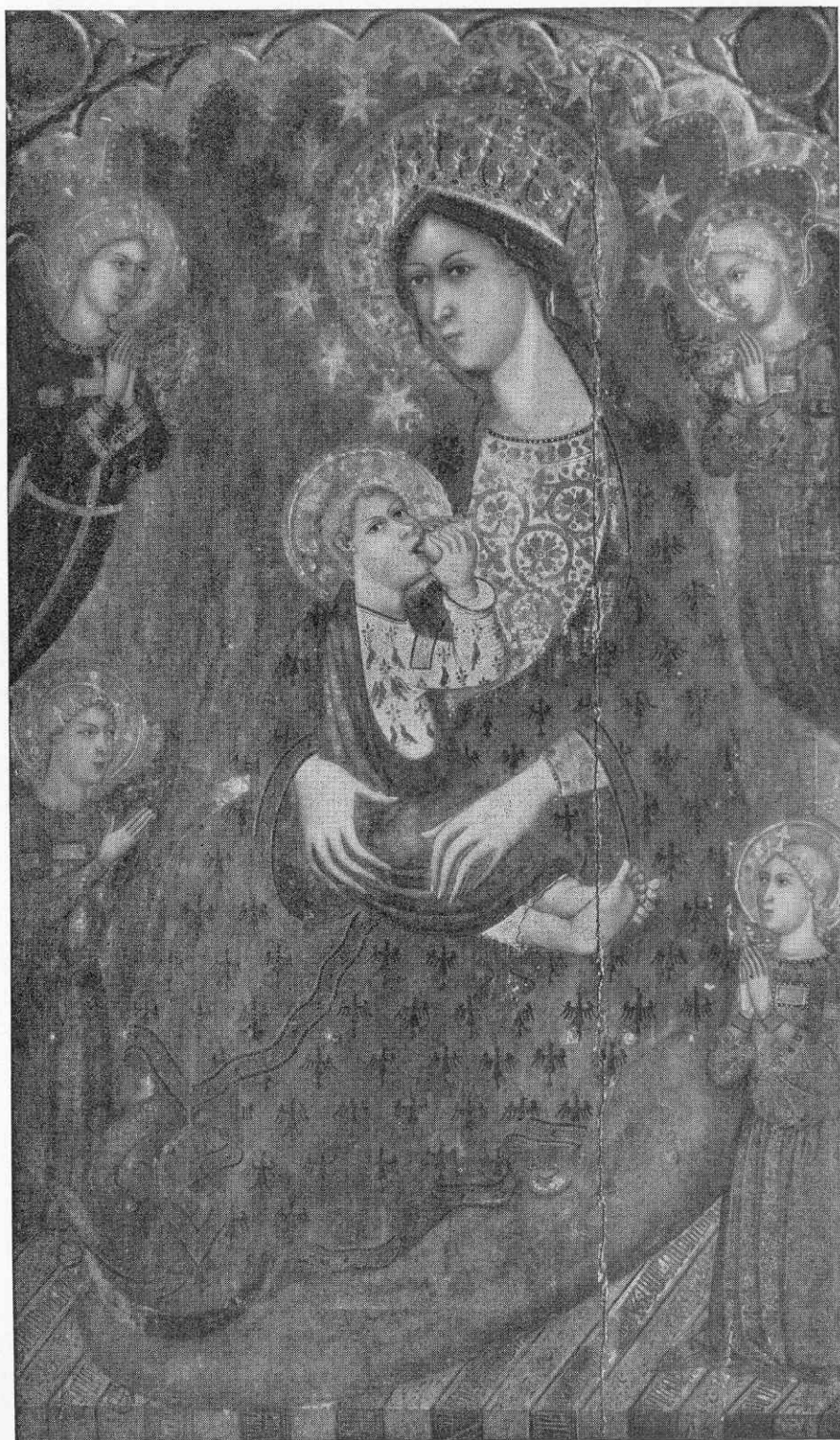
Les petites voltes de la nau central, els plafons laterals i arcades separadores de les del costat, es troben plenes de garlandes, florons i sanefes amb àngels i entrellaçats.

A la volta central entorn de la clau quatre plafons amb els corresponents emblemes, s'hi destaquen quatre santes i en els costats altres dedicats als sants, Magí, Segimon, Pau l'ermità i Anton Abad.

Dues teles de gran tamany a cada costat de l'altar amb les motlures barroques dels seus marcs fan joc amb les dels bancs laterals del mateix; segurament representen un dels passatges de la vida de la Santa, si bé amb la seva gran fumarada que els omplena és impossible poder-ne veure les figures.

Una part d'aquests ornaments de talla barroca foren espoliats no fa molts anys.

La sagristia, anexa a l'altar major, espoliada també dels seus canelobres, pitxers, rentamans i faristols de ferro gòtics, guarda una calaixera d'estil renaixement de magnífica fusta de noguer i ben restaurada, bella mostra dels artesans fusters de Torroella.

Retaule gòtic de Jaume Serra representant a la Mare de Déu de la Llet.

Pintura de l'altar de Sant Nicolau de Tolenti de l'ordre dels Agustins.
(Vegis al fons la costa de l'Estartit i les Maures)

De tot el que havem descrit, sols en queden les pintures del sostre i el retaule de l'altar major. De les pintures ja se'n cuiden els ciris d'anar-les esborrant i embrutint amb el temps i del retaule, un dia en falta un cap d'àngel i en l'altre una cornisa o un floró.

Es tan factible! No es vigila i tothom hi entra, el visitant és troba sol i amb una eina a la butxaca, una palanqueta o un tornavís, arrenca del seu peu una imatge, una motllura i no li costa res sense ésser vist portar-la cap al cotxe que té a pocs passos de la capella. No seria millor el trasllat de tot el retaule? Encara es pot salvar instalant-se a la capella de Sant Antoni de la plaça de Torroella. Allí reconstruït dignament, venerar-hi la nova imatge de Santa Caterina.

JOSEP VERT

(Fragment del primer premi secció adults del Concurs literari «Casal del Montgrí 1976»).